

O'SMIRLIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti Geografiya va iqtisodiy bilm asoslari ta'lim yo'nalishi 1 bosqich talabalari

**Xoliyorov Hasanbek,
Uralov Nurbek**

Annotasiya:Ushbu maqolada o'smirlik davrida psixik rivojlanish xususiyatlari haqida keng yoritib berilgan

Kalit so'zlar:osmirlik, psixologik, psixofiziologik, balog'at yoshi, psixika, krizis davri, rivojlanish

O'smirlik 10-11 Yoshlardan 14-15 Yoshlargacha bolgan davrni tashkil etadi. Hozirgi osmirlar otmishdoshlariga nisbatan jismoniy aqliy va siyosiy jihatdan bir muncha ustunlikka ega. Ularda jinsiy etilish, ijtimoiylashuv jarayoni, psixik osish oldinroq namoyon bolmoqda. O'smirlik bolalikdan kattalikka otish davri bolib, fiziologik va psixologik jihatdan oziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilish ortadi, xarakteri shakllanadi, manaviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. Osmirlik balogatga etish davri bolib, yangi hislar, sezgilar va jinsiy hayotga taallukli chigal masalalarning paydo bolishi bilan ham xarakterlanadi Bu Yoshda osmir rivojida keskin ozgarishlar roy bera boshlaydi. Bu ozgarishlar fiziologik hamda psixologik ozgarishlardir. Boyga osish bir tekis bormaydi: qiz-bolalar 5-7 sm ossalar, ogil bolalar 5-10 sm osadilar. Boyiga qarab osish paysimon ilk suyaklarning uzunlashishi va umurtqa qismining kattalashishi hisobiga roy beradi

Fiziologik ozgarish jinsiy etilishning boshlanishi va bu bilan bogliq ravishda tanadagi barcha azolarning mukammal rivojlanishi va osishi, hujayra va organizm tuzilmalarining qaytadan shakllana boshlashida namoyon boladi. Organizmdagi ozgarishlar bevosita osmir endokrin sistemasining ozgarishlari bilan bogliqdir. Bu davrda ichki sekretiya bezlaridan biri gipofiz bezining funksiyasi faollashadi. Uning faoliyati organizm toqimalarining osishi va muhim ichki sekretiya bezlarining (qalqonsimon bez, buyrak usti bezi va jinsiy bezlar) ishlashini kuchaytiradi. O'smirlik davri «otish davri», »krizis davr», «qiyin davr» kabi nomlarni olgan psixologik korinishlari bilan xarakterlanadi, chunki, bu Yoshdagi osmirlarning xatti-harakatida muqobil, yangi sharoitlarda oz ornini topa olmaganligidan psixik portlash hollari ham kuzatiladi. Oz davrida L.S. Vigotskiy bunday holatni psixik rivojlanishdagi krizis» deb nomlagan. Kichik maktab davridan song bola alohida olingan shaxs sifatida oz-oziga munosabatini shakllantirish jarayonida asosan ikki bosqichni boshidan kechiradi. Bu bosqichlar osmirlik Yoshini ikki xil davrga – kichik osmirlik davri va katta osmirlik davrlariga togri keladi. Birinchi bosqichda osmir ozini bolalardan ajratib, endi ozini kattalar olamiga mansubligini takidlamochidek boladi. Kattalar hayotiga kirishga qiziqish osmirlarning asosiy xarakteristikalarini hisoblanadi. Bu davr uchun kattalarning xatti-harakatlariga taqlid qilish va ozining mana shu yarashmagan qiliqlariga tanqidiy baho bera olmaslik, uning katta Yoshli kishilarga yaqin bolishi, yordam berayotgan bir guruh tengdoshlari bilan ortiq darajada bogliq bolib qolishi va shu singari holatlar xarakterlidir. Ikkinchi bosqichda osmir endi ozining Yosh bola emasligiga shubha qilmaydi va ozligini aniq anglay boshlaydi, oz shaxsini uluglab, oziga xos harakatlar qila boshlaydi. Osmirlarni oz shaxslari haqidagi fikrlar koprok qiziqtiradi, ular

ozlarini bilishga, maqsadli rivojlantirishga, tarbiyalashga harakat qiladilar. Osmir ozing juda kop istaklari, «xohlayman»larini amalga oshirishga intiladi: katta Yoshli odamlar ega bolgan hamma narsalardan foydalanishga, erkin, mustaqil va ozod bolishga intiladi. Tevarakatrofdagi odamlarga ozing ahamiyatga ega ekanini korsatish uchun u kuchli, korqmas va ephil bolishga intiladi. Tarbiyachilar ham oz tarbiyalanuvchilari xuddi shunday bolishlarini istaydilar, ammo ular ana shu fazilatlarining faqat «kerakligi» uchun shunday bolishini istaydilar. Ana shunday «xohlayman» va «kerak» ortasidagi qarama-qarshiliklar bazan oilada, maktabda, keskin ziddiyatli vaziyatlarni yuzaga keltiradi. Tarbiyalangan odamda «xohlayman» fakat «kerak»ni bajarish orqaligina amalga oshiriladi. Agar osmir bola tushunishga orgatilmagan bolsa va «kerak» bolgan narsani bajarishga odatlanmagan bolsa, u ozboshimchaligini namoyon qilish orqali tarbiyachilarning talablariga qarshilik qiladi hamda ozing shaxsiy asoslanilmagan xohishlari asosida ish tutadi. Osmirning yangi huquqlarga davosi, avvalo, kattalar bilan ozaro munosabatlarning butun muhitiga oid boladi. Osmir avval bajonidil bajaradigan talablarga endi qarshilik korsata boshlaydi: uning mustaqilligini cheklashganda, vasiylik qilishganda, yonaltirishganda, nazorat qilishganda, quloq solishni talab qilishganda, jazolashganda, uning qiziqishlari, munosabatlari va fikrlari bilan hisoblashishmaganda u juda xafa boladi va norozilik bildiradi Kopincha ular ozlariga tanish va yoqadigan kattalarning xatti-harakatlariga imitatsiya, taqlid qiladilar.

Osmirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichimliklarga qiziqib qolishlari ham mumkin. Osmir katta odam, Shuningdek, chekuvchi, ichuvchi singari yangi rollarda ozini noqulay his qiladi. Psixik rivoji jihatidan bolalarga yaqin, lekin ehtiyojlari jihatidan kattalarga yaqin bolgan osmirda juda kop noqulay va tashvishga tushuvchi holatlar boladi va ular osmirda krizisni yuzaga keltirib chiqaradi. Bu krizis osmirning manaviy osishi, Shuningdek psixikasidagi ozgarishlar bilan ham bogliqdir. Bu davrda bolaning ijtimoiy mavqei ozgaradi, ozing yaqinlari, dostlari, tengdoshlari bilan yangi munosabatlar yuzaga keladi. Lekin eng katta ozgarish uning ichki dunyosida yuzaga keladi. Koppina osmirlarda ozidan qoniqmaslik holati kuzatiladi.

Xulosa.o'smirda katta yoshli odam bolishga yoki hech bolmaganda katta Yoshli odam bolib korinishga qiziqish, intilish paydo boladi va bu xohishni amalga oshirish unga osondek bolib korinadi. Osmirlarning ehtiyojlari va imkoniyatlarining ozaro mos kelmasligi osmirlar bilan ota-onalari, oqituvchilari va boshqa murabbiylari ortasida qarama-qarshilikni keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1..Xaydarov F.I., Xalilova N. "Umumiy psixologiya". T.: "Fan va texnologiyalar" markazining bosmaxonasi : 2009.

2.Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS'PEDAGOGICAL ABILITY. Academia Repository, 2(11), 46-53.

3. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

4. Karimova M.N. Ashurova.Sh.F, (2023) Professional ta'limda tahsil olayotgan qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash va ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning psixologik asoslari. Educational Research in Universal Sciences. OAK. 369-373-b

5. Ashurova.Sh.F Karimova M.N. (2023) Oilada o'smirlarning sog'lom turmush tarzi va oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari shakllanishining pedagogik-psixologik omillari. Educational Research in Universal Sciences. OAK. Impact factor 363-368-b

6. a, S. (2023). SOG 'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO 'G 'RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

7. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

8.Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(22), 120-123.

9.Dusmuxamedova Sh.A.,Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh. K., Alimbaeva Sh.T. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2013 .

10.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

11.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>

12.Usmonova , S. (2023). BOSHLANGICH SINIF OQUVCHILARINI MA'NAVIY AXLOQIY EKOLOGIK TARBIYALASH METODI. Interpretation and Researches, 1(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/870>

13.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>